

EMİRHAN YENİKİ'NİN “BİR SAATLİĞİNE” HİKÂYESİ VE TATAR EDEBİYATINDA SAVAŞIN İZLERİ

*Alsu KAMALİEVA**

ÖZET

Savaş, trajedileriyle, sanatkârlara geniş bir yelpazede tema çeşitliliği verir. Savaş teması, edebi eserlerin de iddialı temalarından biridir. İnsanlık tarihi boyunca yaşanan savaşlar, dünya edebiyatlarında çeşitli edebî türlerde işlenmiştir. Tatar Edebiyatı'nda da savaş teması geniş bir şekilde yer almıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında Tatar toplumunun, İkinci Dünya Savaşı'nın bütün acılarını derin bir şekilde yaşamış olmasının büyük etkisi vardır. Bilindiği gibi Tatar halkı, Sovyet halkı ile iç içe bir hayat sürmüş, İkinci Dünya Savaşı'nda da Nazi Almanya'sına karşı Sovyetlerin yanında yer alarak mücadele vermiştir. Birçok Tatar yazarı, sanatçısı, savaşın içerisinde bizzat yer almış ve bu süreci yakından yaşamıştır. Adı mensubu bulunduğu milletin toprakları dışına da çıkmış yazar Emirhan Yeniki, İkinci Dünya Savaşı'nı yaşayan ve bu savaşı yetkin bir şekilde aktaran Tatar sanatkârları arasında yer almaktadır. “Bir Saatliğine” hikâyesi, Yeniki'nin, İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki Tatar toplumundan bir kesiti; bir annenin cephedeki üç evlâdından en küçüğü ile bir saatlik buluşmasını psikolojik tahlillerle zenginleştirerek anlattığı, Tatar Edebiyatı'nın savaş dönemi eserleri arasında kendisine haklı olarak yer edinebilmiş önemli hikâyelerinden birisidir. Yeniki'nin “Bir Saatliğine” başlıklı hikâyesinde döneminin Tatar köy yaşantısını hikâye türünün teknik imkânları dâhilinde incelikli işlenmiş olarak bulmamız mümkündür. Bunun yanı sıra hikâyenin etrafında şekillendiği ulaşım aracı trenin, o günün Tatar toplumu için önemi de bu hikâyede özellikle vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Tatar Edebiyatı, Bir Saatliğine, tren.

“FOR ONE HOUR” STORY OF EMIRHAN YENIKI AND THE EFFECTS OF WAR IN TATAR LITERATURE

ABSTRACT

War offers a variety of themes for artists with the tragedies it embodies. The war theme is one of the most challenging themes of literary works. Wars that have been experienced throughout the history of humanity have been worked in various literary genres in world literatures. “War” has been widely discussed in Tatar Literature as well. This is strongly related to the fact that Tatar society deeply experienced

* Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ÇTLE Bölümü, El-mek: alsukamal@yahoo.com

the sufferings of World War II. As it is known, the Tatar people had lived closely with Soviet people and struggled against the Nazi Germany in the Second World War by taking sides with Soviet Union. Many Tatar writers and artists had been in the war in person and experienced the process. EmirhanYeniki, whose name has exceeded the borders of his country, is one of those Tatar artists who experienced the war and reflected it successfully. “Bir Saatliğine” (For One Hour) is a significant story by EmirhanYeniki which established a place for itself in Tatar Literature among the works of war period. In the story, Yeniki tells us about the Tatar society during the World War II and the meeting of a mother with his youngest son of her three children for one hour by enriching the story with psychological analyses. In the “For One Hour” story, we can find about Tatar village life with all its details within the technical possibilities of story genre. In addition, the significance of “train”, the means of transportation where the story was set around, among Tatar society is clearly emphasized in the story.

Key Words: World War II, Tatar Literature, For One Hour, train.

GİRİŞ

Savaş, Türk ve dünya edebiyatlarına her zaman anlatılacak bir şeyler vermiştir. Çünkü savaş ayrılık demektir, savaş acı demektir, savaş gözyaşı demektir, savaş sevda demektir, savaş fedakârlık demektir. Savaş hiçbir zaman istenmez, ama kimi zaman zorunluluklar, kimi zaman diktatörlerin egoları insanları ve toplumları bu kaçınılmaz sona sürüklemiş, acıları yıllarca sarılamayacak derin yaralar açılmasına sebep olmuştur.

Tatar toplumu, gerek Çarlık döneminde, gerekse Bolşevik İhtilali sonrası Sovyetler Birliği yapılanması içerisinde, jeopolitik ve kültürel konumu itibarıyla birinci derecede Rusya'nın kaderini paylaşmıştır.

İkinci Dünya Savaşı, Tatar toplumunun bütün acılarını iliklerine kadar hissettiği yakın dönem Tatar tarihindeki en önemli olaylardan birisidir. Bilindiği gibi Tatar halkı, Sovyet halkı ile iç içe bir hayat sürmüş, İkinci Dünya Savaşı'nda da Nazi Almanya'sına karşı Sovyetlerin yanında yer alarak mücadele vermiştir. Bu acı ve kanla yoğrulmuş dönem, doğal olarak Tatar edebiyatını da her anlamda etkilemiştir. Bir tarafta savaşa giden sürecin fikrî altyapısına yönelik sanat arayışları, diğer taraftan savaşın ortaya çıkardığı ölüm, ayrılık, hasret ve gözyaşı Tatar edebiyatında her anlamda yankılanmıştır. Kabul etmek gerekir ki büyük sanat eserleri, büyük sancuların sonucunda doğmaktadır. İkinci Dünya Savaşı da Tatar yakın tarihinin en çok acı çekilen dönemidir ve bu acılar ölümsüz edebî eserlerin doğumuna zemin hazırlamıştır.

Tatar edebiyatında savaşın işlenişi, kimi zaman cephede yaşananlara, kimi zaman da cephe gerisinde asker ailelerinin yaşadıklarına yönelik olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nda Rusya tarafında yer alan Tatar toplumu, savaş boyunca çok sayıda kayıp vermiştir. Kaynaklar, savaşta pek çok şair ve yazarın da hayatını kaybettiğini kaydetmektedir. Tataristan'dan yedi yüz bin kişi savaşa gitmiş, üz yüz elli bini geri dönememiş¹; iki yüz kişi ise Sovyetler Birliği Kahramanı ödülüne layık görülmüştür. Bunlardan bir kısmı cephe

¹ А. А. Иванов, “Боевые потери народов Татарстана в годы Великой Отечественной войны.” **Научный Татарстан**, No: 2, 2010, s. 33.

gerisinde görev yapmış, bir kısmı da silah olarak cephede savaşmıştır. Cephede bizzat savaşan Tatar şair ve yazarları arasında ilk akla gelenler Abdurrahman Epselemov, İbrahim Gazi, Gabdulla Galiev, Avzal Şamov, Gamir Nasrıy, Adel Kutuy, Emirhan Yeniki, Abdullah Aliş, Musa Celil ve Şeref Müderris sayılabilir. Otuzdan fazla Tatar yazarı ve şairi savaş meydanlarında veya esarete şehit düşmüştür.²

Dolayısıyla Tatar şair ve yazarları savaşı iliklerine kadar yaşamış ve bu yaşadıklarını eserlerine yansıtılmışlardır.

Emirhan Yeniki Kimdir?

Emirhan Yeniki (Emirhan Nigmatcan oğlu Yenikeev), 2 Mart 1909 senesinde Ufa vilayeti Belebey bölgesinin Yeni Kargalı köyünde ailesinin onuncu çocuğu olarak dünyaya gelir.³ Emirhan'dan önce doğan dokuz çocuk, doğar doğmaz vefat etmiştir ve dolayısıyla yazar, "uğruna adaklar adanan ve beklenen" bir çocuktur.⁴ Ailesinin durumu oldukça iyidir. 1911 senesinde ailesi ile doğduğu köyden 40 km uzaklıkta olan Deüleken köyüne taşınırlar. Emirhan'ın çocukluğu bu köyde geçer, burada eğitim alır.⁵

Küçüklüğünden itibaren edebiyata ve sanata merakı olan Emirhan Yeniki, 1925 senesinin yazında Kazan'a gelir ve bir kitabevinde çalışmaya başlar. Bir sene sonra Kazan Devlet Üniversitesi'nin Hazırlık Bölümü'nde okur. Bu dönemde yazar, ilk eserlerini vermeye başlar.⁶

Yazar, 1923-1933 senelerinde Donbass'ta öğretmen, Kazan'da işçi, "Kızıl Tataristan" gazetesinde muhabir olarak çalışmaktadır ve aynı zamanda 1931-1933 senelerinde Kazan'da Çalışmayı İlimi Tertipleme Enstitüsü'nde (İNOT) eğitimine devam etmektedir. Yazar 1934-1935 senelerinde Kazan'da eğitimci ve öğretmen olarak, 1936-1937 senelerinde Bakü'de "Azer Kino" sinema stüdyosunda özel vekil olarak, 1937 – 1939 senelerinde Kazan'da ve daha sonra Özbekistan'ın Margilan şehrinde öğretmen olarak çalışmaktadır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında ise yazar bir asker olarak Kalinin ve 1. Baltık cephelerinde savaşmaktadır.⁷

Emirhan Yeniki, cephe dönüşü önce "Sovyet Edebiyatı" (şimdiki "Kazan Utları") dergisinde ve daha sonra Tataristan Radyosu'nda, 1950 - 1952 senelerinde ise Kazan Havacılık Teknik Okulu'nda Tatar Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak görev yapmıştır. 1953 senesinden itibaren profesyonel yazar olarak yazı hayatına devam etmiştir.⁸

Yazar, "Dost Kişi" (1929), "Yangın" (1929), "Nikuliçeva ve Onun Dostları" (1934), "Güzün Bir Gecesinde" (1939) gibi hikâyeleri ile oldukça adını duyurmuş olsa bile, o, asıl şöhretini savaştan sonra yapar. Yazarın "Çocuk" (1941), "Ana ve Kız" (1942), "Bir Saatliğine" (1944), "Yalnız Kaz" (1944), "Haşhaş Çiçeği" (1944), "Misafirperver Düşman" (1945), "Dağlara Bakarak"

² А. Г. Әхмәдуллин, Ф. Г. Галимуллин, Т. Н. Галиуллин. **Әдәбият**. "Мәгариф" китап нәшрияты, 2005, с. 46-47. Аугса бкз: Р. Батулла, **Сайланма әсәрләр**, 5 томда, 1 том, Татарстан китап нәшрияты, Казан 2008, с. 288. Аугса бкз: <http://kitaphane.tatarstan.ru/rus/victory/writers.htm>, (ET: 17.11.2012, saat 12.32).

³ Ф. М. Мусин, З. Н. Хәбибуллина, Ә. М. Закиржанов, **Татар әдәбияты. Әмирхан Еники**, Казан "Мәгариф" нәшрияты, 2006, б. 266. Аугса бу бۆлүмле илгиле геніш билги ичин бкз: Әмирхан Еники, **Әсәрләр**, 5 томда, 4 том, Татарстан китап нәшрияты, Казан 2003.

⁴ Әмирхан Еники, **Әсәрләр**, 5 томда, 4 том, Татарстан китап нәшрияты, Казан 2003, б. 22.

⁵ Ф. М. Хатипов, Ф. Г. Галимуллин, **Әдәбият. Әмирхан Еники**. Казан Татарстан "Мәгариф" нәшрияты, Казан 2001, б. 200-201.

⁶ Age, s. 200-201.

⁷ Age, s. 200-201.

⁸ Age, s. 200-201.

Turkish Studies

(1948), “Türküyü Kim Söyledi?” (1956) gibi hikâyeleri, psikolojik hikâyenin başarılı örnekleridir.⁹ Savaş döneminde ve savaştan sonra yazdığı bu eserlerinde sıradan Sovyet insanının ve Tatarların ahlaklı, sabırlı oldukları, zorluklar karşısında kahramanca mücadele etmeleri, hayata olan bağlılıkları yansıtılmaktadır. Yazar, savaşın insanın psikolojisine olumsuz tesirini detaylı bir şekilde anlatır.

Emirhan Yeniki, eserlerinde insan psikolojisinin derinliklerini, çaresizliğini, umutlarını ve umutsuzluklarını çok iyi bir şekilde yansıtabilmiş Tatar edebiyatının önemli kilometre taşlarından birisidir.

Yazarın “Sağ Ol, Arkadaşlar!” (1951-1952), “Saz Çiçeği” (1955), “Yürek Sırri” (1955), “Serap” (1962), “Vicdan” (1968), “Biz de Askerdik” (1971), “Gülendem Hanım Hatırası” (1975) isimli hikâyeleri, “Yalnızlık” (1957), “Doğduğum Toprak” (1959), “Güzellik” (1964), “Söylenmemiş Vasiyet” (1965), “Flüt” (1970), “Rahatlamak” (1978) isimli hikâyelerinde insanlar arasındaki ahlaki ve sosyal ilişkilere değinmiştir.¹⁰

Emirhan Yeniki'nin vefatından sonra, 2003 senesinde basılan “Son Kitabım” isimli eserde ise küçüklüğünden 1990'lı yıllara kadarki hayatı, yaşadıkları, hatıraları yer almaktadır. Bu otobiyografik eserde yazar artık okuyucusu ile vedalaşmaktadır. “Son Kitabım”ı yazdıktan sonra da Yeniki'nin dergilerde ve gazetelerde yazmaya devam ettiğini belirtelim.¹¹

Birçok ödül sahibi olan Emirhan Yeniki, Şubat 2000 tarihinde doksan bir yaşında vefat etmiştir.¹²

Emirhan Yeniki'nin Eserlerine Genel Bir Bakış

Emirhan Yeniki, edebiyatın birçok alanında eser vermekle birlikte, onu bir uzun hikâye yazarı olarak tanımlamak daha doğru olur. Yazdığı uzun hikâyeler, hem yazıldığı dönemde hem de daha sonraları gerek popüler kültürde gerekse edebiyat çevrelerinde geniş yankı bulmuş ve yazarın dünya çapında tanınmasında bu türdeki eserleri etkili olmuştur. Yazarın cephede yazdığı “Çocuk” (1941), “Ana ve Kız” (1942), “Bir Saatliğine” (1944), “Yalnız Kaz” (1944), “Haşhaş Çiçeği” (1944), “Misafirperver Düşman” (1945) ve savaştan sonra yazdığı “Dağlara Bakarak” (1948), “Türküyü Kim Söyledi?”¹³ (1956) gibi hikâyelerinde savaşın insan hayatındaki etkileri, derin izleri anlatılmaktadır.

“Türküyü Kim Söyledi?” hikâyesinde sevgilisinin peşinden savaşa giden Tahire'nin bir istasyonda Tatarca türkü söylemesi, karşı vagona ölümle pençelesen sevgilisi teğmenin sevdiği kızın türküsünü dinlemesi, ikisinin de aynı istasyonda olmalarına rağmen birbirlerini görememeleri, birbirlerine kavuşmadan delikanlının şehit olması duygulu bir şekilde işlenmiştir.

Yazarın “Çocuk” hikâyesinde ise Zarif isimli bir Tatar askeri, savaştayken ormanda 3-4 yaşlarında kaybolmuş bir çocuk bulur. Asker ne yapacağını şaşırır. Bölükten ayrılamaz ama çocuğu da yalnız bırakamaz. Yazar burada Zarif'in hayatta kalıp kalmadığından, nasıl savaştığından

⁹Эмирхан Еники, **Әсәрләр**, 5 томда, 1 том, Татарстан китап нәшрияты, Казан 2000. Yazarın hikâyelerine bu ciltte yer verilmiştir.

¹⁰ Age.

¹¹Эмирхан Еники, **Әсәрләр**, 5 томда, 5 том, Татарстан китап нәшрияты, Казан 2004.

¹²Ф. М. Мусин, З. Н. Хәбибуллина, Ә. М., Закиржанов, **Татар әдәбияты. Эмирхан Еники**, "Мәгариф" нәшрияты, Казан 2006, s. 267.

¹³Эмирхан Еники, **Әсәрләр**, 5 томда, 1 том, Татарстан китап нәшрияты, Казан 2000. Yazarın hikâyelerine bu ciltte yer verildiğini belirttik: “Бала” – “Çocuk”, s. 11-17, “Ана һәм кыз” – “Ана ve Kız”, s. 17-27, “Бер генә сәгатькә” - “Bir Saatliğine”, s. 27-45, “Ялгыз каз” – “Yalnız Kaz”, s.46-56, “Мәк чәчәге” – “Haşhaş Çiçeği” s. 56-58, “Кунакчыл дошман” – “Misafirperver Düşman” s. 59-75, “Тауларга карап” - “Dağlara Bakarak”, s. 85-108, “Кем жырлады?” – “Türküyü Kim Söyledi?”, s. 115-119.

bahsetmez, sadece şahsiyetine değinir. Sonunda asker çocuğu ailesine ulaştırır, bölüğünden de geri kalmaz.

"Yalnız Kaz" hikâyesinde ise yazar, ilk bakışta önemsiz gibi görünen bir konuya değinir, harabeler arasında sağ kalan bir kazdan bahseder. Ama buradaki bu kaz, askerleri hayallerinde olsa bile sivil hayatlarına, köylerine alıp götürür. Nazilerden geride hiç canlı kalmayan yıkıntılar arasında sağ kalan bir kazı görmek askerlere bir yaşam sevinci ve umudu getirir.

"Ana ve Kız" hikâyesinde ise ölüm döşeginde yatan bir anne, oğlunun savaştan dönmesini bekler. Kızına durmadan mektup gelip gelmediğini sorar. Kadın, Hasan'ı gelince fazla yaşamayacağını düşünür. Beklenen mektup gelir, ancak mektupta Hasan'ın ölüm haberi yazılıdır. Kızı Rahile, hasta annesini üzmemek için bundan bahsetmez ancak şakaklarındaki saçlar, aniden beyazlar.

"Haşhaş Çiçeği"nde ise bir bombanın oluşturduğu çukurda açan haşhaş çiçeği merkezdedir. Haşhaş çiçeği, "harabeler, savaş, yangın olmasına rağmen ben yaşıyorum" diye seslenir¹⁴. Yazar bu eserinde savaş ortamında yaşanan tüm kötülöklere, zorluklara rağmen insanın içinde kalan güzelliği ve merhameti vurgulamaktadır.

Emirhan Yeniki'nin eserlerinde asker, sadece kendi ailesini, evini koruyan biri değil, memleketini koruyan, zafere inanan korkusuz bir yiğittir. Onlar savaşın tüm acımasızlığına rağmen düşmana karşı kin ve nefretle, vatanına ve halkına ise sevgi dolu hisler ile hareket ederler.

"Bir Saatliğine" Hikâyesi

Emirhan Yeniki, "Bir Saatliğine" adlı hikâyesinde cephe gerisinde, savaşa gönderdiği yakınlarının hasretini çeken Tatar insanların duygularını verirken, cephede savaşan bir Tatar askerinin ailesi, memleketi ve sevdiği kızla ilgili duygularını da hikâyenin akıcılığını bozmadan başarılı bir şekilde vermiştir.

Hikâye, üç oğlunu cepheye gönderdikten sonra, evinin küçük penceresinden onların dönüşünü bekleyen bir annenin duyguları etrafında gelişmektedir. Meryem Hanım, günlerini üç oğlunu cepheye götüren trenlerin dönüşünü bekleyerek geçirmektedir. Bir gün, hiç beklemediği bir anda küçük oğlu Ömer'in gelişi, yaşlı kadına kaybettiği yaşama sevincini yeniden kazandırır. Ancak bu geliş, kesin bir dönüş değil, bir saatlik, kısa bir ziyarettir. Sevinci ve hüznü aynı anda yaşayan Meryem Teyze, kocası Alimcan Amca, Ömer'in yengesi Kamile, Kamile'nin küçük kızı Zeynep ile Ömer'in görüşmeden köyden ayrılmak zorunda kaldığı sevgilisinin duyguları, yazarın ruh çözümlemeleri konusundaki başarısını da ortaya koyacak biçimde resmedilmiştir.

1940'lı yılların Tatar toplumunun yaşayışı, âdetleri, yaşam şartları hakkında da ipuçları bulabileceğimiz eser, Meryem Teyze'nin gündelik yaşantısı hakkında verilen bilgilerle başlar.

Hikâyenin Olay Örgüsü

Meryem Teyze, yaşlı bir Tatar kadınıdır. Üç oğlunu cepheye göndermiştir. Öncesinde köyün yakınından geçen trenlere, yolculara bir şeyler satabilmek için trenlere yaklaşan yaşlı kadın, savaşın başlamasından sonra, kendisini oğullarından ayıran trenlere başka bir gözle bakmaya başlamıştır. Pencereden gelip geçen trenleri seyreden yaşlı kadın için tren artık bir ayrılık sembolüdür.

Esasında çok geniş bir coğrafyaya hâkim olan Rusya topraklarında trenin özel bir yeri olduğu düşünülebilir. Yük ve asker taşınması konusunda çok yararlanan tren, bu soğuk iklimli

¹⁴ Каеннар сары иде. Яхин А. Г. Нотфуллина Н. К., (Ed.), "Мәгариф" нәшрияты, Казан, s. 2004, s. 129-132.

coğrafyada günlük hayatın vazgeçilmez bir taşıdır. Örneğin, Rus edebiyatının önemli klasiklerinden Lev Tolstoy'un eseri olan "Anna Karenina"da Anna'nın kendisini trenin altına atarak intihar etmesi, Aleksandr Blok'un "Demir Yolunda"¹⁵ (1910) adlı şiirinde bir kadının tren altında kalması, Tatar ve Rus edebiyatlarında sürgüne gönderilen veya savaşa giden insanların trenle taşınması, Cengiz Aytmatov'un "Gün Uzar Yüzyıl Olur"¹⁶ gibi eserlerinde ise trenin umudun ve umutsuzluğun sembolü olması göz ardı edilemez.

Tren, hikâyede hem ayrılığın hem de kavuşmanın sembolüdür. Eserde yaşlı kadın, günlerini pencere önünde trenleri izleyerek geçirmektedir:

*"Artık savaş başlayınca, üç tane oğlu şu küçük istasyondan kırmızı vagonlara binerek batıya doğru, cepheye gitti. Meryem Teyze'nin hesabına göre onlar, er geç bu yol ile aynı vagonlara binerek bu küçük istasyona geri dönecekler. Ve o, gönlü hüznüyle dolduğunda veya sebepsiz canı sıkıldığı dakikalarda pencereden demir yoluna bakmaya alıştı. Çoğu zaman istasyon boş oluyor, hiçbir taraftan trenin geldiği görünmüyor. Meryem Teyze, kalbinde oluşmaya başlayan umutsuzluğu yok etmeğe çalışıyor ve yavaş yavaş nefes alarak pencerenin önünden ayrılıyor."*¹⁷

Yaşlı kadın o gün oldukça keyifsizdir. Yine de günlük işlerini yapmaktan geri kalmaz. Kocasını ile gelini Kamile için kahvaltı hazırlayıp, işe uğurladıktan sonra, ocağın yanında kıvrılıp yatar. Uyku ile uyanıklık arasında gidip gelmektedir. Bir anda küçük oğlu Ömer'in sesini duyan yaşlı kadın, önce kulaklarına inanamaz. Oğlunu sağ salim karşısında görünce gördüklerinin gerçek olup olmadığından şüphelenir. Özlem, karamsarlığa yerini bırakmak üzereyken şimdi oğlu Ömer karşısındadır: *"Öyle mi? Allah'ım, kafam karıştı, rüyada mıyım diye düşünüyorum. Kendim bekliyordum. Yüreğim hissediyordu. Ya Rabbim, dualarımı kabul ettin. Artık Şakir ile Fatih'imi de görebilirim."*¹⁸

Yaşlı kadın, bir anda eski canlılığını kazanır. Ancak bu sevinç kısa sürer. Ömer, ailesini ziyaret edebilmek için bir saatlik izin alabilmiştir. Yaşlı kadın duyduklarına inanamaz. Bir boşluğun içine çekiliyor gibidir.

Alimcan Amca'nın ikazı üzerine Ömer için alelacele bir şeyler hazırlamaya girişirler. Ne var ki bir saatte hazırlanabilecek şeyler sınırlıdır:

*"Meryem Teyze de kendince bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Ama oğlundan uzaklaşmaktan korkarak hala masa etrafında dönüyor ve eline aldığı şeylerle bastığı yerde duruyor, bir şeyler yapması gerektiğini unutmış gibi düşünüp duruyor ve bir oğluna bir kocasına bakarak sessizce: 'Allah'ım, hamama bile giremez mi!' diye söylenmektedir."*¹⁹

Kocasını Alimcan Amca ile zaman zaman tatlı sert atışmalar yaşayan Meryem Teyze, Ömer'in ziyareti sırasında da kocasını tenkit edecek bir şeyler bulur:

"-Ömrüm boyunca bu gereksiz sözleriyle önümü tıkayıp canımı yaktı. Benim için oğullarım değerli, benim canım sadece onlar için yanıyor. Fatih'imden iki senedir haber yok. Şakir'im şimdi nerede, sağ mıdır? Bunları sorabilirsin. Sen ise ihtiyar deli, İngilizleri düşünüp duruyorsun."

*Alimcan Amca oğluna bakarak: 'Anlamayan insanla ne yapacaksın?' der gibi birkaç defa başını salladı."*²⁰

¹⁵ Александр Блок, **На железной дороге**, <http://www.ounbtaraz.narod.ru/niilit/Blok/blok3.htm>; (ET: 16.11. 2012, 13. 08).

¹⁶ Чингиз Айтматов, **И дольше века длится день**, Издательство Кыргызстан, 1988, s. 656.

¹⁷ Әмирхан Еники, **Әсәрләр**, 5 томда, 1 том, "Бер генә сәгатькә", Татарстан китап нәшрияты, Казан 2000, s. 28.

¹⁸ Age, s. 31.

¹⁹ Age, s. 33.

²⁰ Age, s. 35–36.

Meryem Teyze, Alimcan Amca'ya göre dünyadaki olaylardan bîhaber, kendi dünyasında yaşayan bir kimsedir. Hakikatte ise Meryem Teyze, çocukları için endişelenen, onların sağlığı için dualar eden bir yaşlı kadındır. Evlatlarına düşkün bir anne olan Meryem Teyze, Ömer'in bu kısa ziyaretinden dolayı, şimdi mutsuzdur. Oğlunun yüzünü doyasıya görememiştir:

"Meryem Teyze yavaşça ve sessizce ağlamaktan iyice küçülüyor. Gözyaşları onun ana yüreğindeki kutsal bir pınar açılmış gibi durmadan akıyor. Bu gözyaşlarında azaplı hasret acısı yok, bu inci gibi saf gözyaşında sadece ana sevgisinin hiçbir zaman soğumayacak sıcaklığı var..."²¹

Oğlunun bu kısa ziyaretinin verdiği duygu karmaşasının Meryem Teyze'de yarattığı çöküntü, köy halkında acıma duyguları uyandırır. Oğlunu uğurlamak için istasyona gitmek üzere aceleyle giyinen yaşlı kadın bir yandan gururu, öte yandan ayrılık acısı arasında gidip gelmektedir.

Yaşlı kadın, oğlunun arkadaşları ve komutanları tarafından son derece sevilen bir asker olmasından büyük bir gurur duymaktadır:

"Bu sözler Meryem Teyze'nin çok hoşuna gitti. Onun ana kalbi oğlu hakkındaki her kelimeyi, oğluna olan her bakışı kaçırılmadan yakalıyordu. Sözler onun için pek anlaşılmasa da o insanların seslerinden, bakışlarından Ömer'e duydukları dostluğu, yakınlığı hissediyor, gönlü bu insanlara minnetle doluyor, içinden: "Arkadaşları, Allah'ıma bin şükür, iyi insanlarmış!" diyor ve oğlunun gelecek ömrü, sağlığı için güven duyuyor."²²

Ömer'i son kez bağrına basan yaşlı kadın, oğlunu götüren tren gözden kayboluncaya kadar yaşlı gözlerle istasyonda kalabalıkla birlikte bekler. Oğlu bir rüya gibi görünmüş ve kaybolmuştur. Sonraki günlerde yaşlı kadın, yaşadıklarının gerçekliğini kanıtlayan tek nesne olarak Ömer'in unuttuğu sigara kutusundan medet ummaktadır. Unutulan sigara kutusunu oğlunun sağ salim döneceğine dair bir işaret olarak yorumlarken, sığındığı güven duygusu içinde çocukça bir huzurla demir yolunu seyretmeğe devam etmektedir.

"Bir Saatliğine" adlı hikâyede savaşın çilesini cephe gerisinde yaşayanlardan biri de asker babası olarak metanetini koruyarak yaşananlara göğüs germeğe çalışan Alimcan Amca'dır. Üç evladını askere göndermiş bir baba olarak, durumu tevekkülle karşılamaya, ailenin tüm sorumluluğunu üstlenmeğe çalışmaktadır. Ailenin savaş dolayısıyla azalan nüfusunun manevi dayanağı olarak, gerektiği yerde güçlü görünmek, evdekilere moral vermek onun görevidir.

Yaşlı adam, yaşadığı köyde geliniyle birlikte tarlada, kolhozda çalışmaktadır. Karısı Meryem Teyze'nin yaşlılıktan kaynaklanan kaprislerini, huysuzluklarını sessizce geçiştirmektedir. Oğlu Ömer'in ani ziyareti, karısı kadar yaşlı adamı da heyecanlandırmıştır. Bu ziyaretin bir saatlik olması karşısındaki şaşkınlığı üzerinden ilk atan kişi de o olur. Yaşlı da olsa bir baba olarak memleket meseleleriyle ilgilenmeye çalışan Alimcan Amca oğluyla gurur duymaktadır. En önemli özelliği de idareci tavırlarıyla aileyi bir arada tutma gayretidir.

Oğluyla ilgili hayalleri ise her babanın kurabileceği türdendir:

"Alimcan Amca genelde hayal kurmayı sevmese de o da durmadan oğlu hakkında düşünüyor. Ömer iki seneden fazla zaman içinde sadece bir saatliğine görünse bile onda çok iyi bir etki bıraktı. O, ona yetişkin, olgun, oturmuş gerçek bir erkek olarak göründü. Sağ salim dönerse

²¹ Age, s. 38.

²² Age, s. 42.

kendine uygun, ailesinin iyi adını sürdürecektir, mutlu bir aile kurabilecek biri olacağına inanmak istedi. Bunları düşünürken Zahide'yi de aklına getirdi"²³

Ömer'i ise evde yatan annesine seslenirken tanırız. Ömer, iki yıldır cephede savaşan bir Tatar gencidir. Savaşta yaralanarak tedavi olduğu hastaneden cepheye dönerken tren yolu üzerindeki köyünde verilen bir saatlik molayı fırsat bilerek ailesini ziyarete gelir. Evde yaşanacak heyecanı uzun zaman hayal etmiştir. Gelişi ile bayram sevinci yaşayan ailesine izinin ancak bir saatlik olduğunu söylemesi ile soğuk bir hava eser. Bir yandan da sevdiği kızı, Zahide'yi düşünmekte, onu görebilme imkânları aramaktadır:

*"Ömer için annesinin bu çaresizliğini görmek çok zordu. Onun kalbi annesine acımaktan sızlıyordu ve elinde olmadan "boşu boşuna kendilerine göründüm" diye düşündü. Ama o, daha yeni bir coşku ile, heyecan ile kendi istasyonlarına yaklaşmıştı ve nasıl yalvararak komutanından bir saatliğine olsa bile köyüne göndermesini istemişti, nasıl acele ederek, terleyerek koşu koşu gelmişti ve hayali değerli buluşma dakikaları ile dolmuştu. Yüreği ne kadar sevinçli hisleri tattığı için mutluydu. O babasını, annesini, tüm akrabalarını sevindirerek mutlu edeceğine düşünmüştü. Şimdi ise bu sevinç, çalmaya başlamayan müziğin aniden kesilerek inlediği gibi, bu mutluluk ise tebessüm etmeğe yetişemeyen güneşin kara bulutun arkasına saklanması gibiydi. Ayrıca annesinin zayıf yüreğinin böyle karmaşık duygular ateşine düşmesinde kendisini suçlu hissetmek onun için çok zordu. Onun için de onun günündeki yine değerli bir isteğini, sevdiği kızı Zahide'yi görme isteğini babasıyla annesine belli etmekten korkuyordu. Zahide'yi konuşursa, sanki sadece onun için dönmüş gibi görüneceğini düşünüyordu. Ama yengesinin Zeynep'i çağırıp bir yerlere göndermesi onun içinde bir umut doğurdu. Hamarat yengesi birbirlerini seven delikanlıyla kızı buluşturma çaresini elbette bulacaktı."*²⁴

Savaşta yaşadıklarını ailesiyle paylaşan genç adam, onlara umut verecek sözler söylemektedir. Ömer, ittifak güçlerinin beklenen faydayı sağlamadığını da ifade eder. Tatar askerleri ise gösterdikleri başarılarla övgüyü hak etmiştir. Geldiğini duyan çocukların birer ikişer kapıda yığıldıklarını gören Meryem Teyze, oğlunun getirdiği şekerleri dağıtır. Ömer, çocukların gözünde bir kahramandır. Onun göğsündeki madalyalar, genç adamın askerde kazandığı başarıları simgelemektedir.

Bu kısa ziyaret, hem Ömer'e hem de ailesine çok zor gelir. Ayrılık zamanı gelmiştir. Bunu yaşlı annesine, babasına anlatmak güçtür. Yine de dönmesi gerektiğini anlatmak zorundadır:

"Ömer yerinden kalkıyor. O bu dakikanın hepsi için o kadar ıstıraplı olduğunu görüyor ve avutmak için ne söylerse yapmacık olacağını iyi biliyor, ama söylemeden de geçemiyor, dışarıdan sakın görünmeye çalışarak ama kendisi de farkında olmadan sesini yükselterek şöyle diyor:

*-Çok teşekkür ederim ağırladığınız için, evet... Sizi çok özlemiştim, çok iyi oldu. Artık tamamen dönmemi bekleyin!"*²⁵

Ömer, bu kısa ziyaretten sonra, ailesiyle birlikte istasyona, silah arkadaşlarına katılmak üzere yola çıkar. Köyden uzaklaşırken gördüğü manzara, genç adamı duygulandırır. İnsan hangi sebeple, nereye giderse gitsin, doğduğu, yetiştiği toprakları özleyecektir:

"...Doğduğu köy tümüyle şimdi önünde görünüyordu. Bir bakışta o köyün tüm sokaklarını tanıdık ev çatılarını, köyün yanındaki dağı, dağın eteğindeki ağaçlar içinden kıvrılarak geçen

²³Age, s. 45.

²⁴Age, s. 33.

²⁵Age, s. 37.

irmakları, çiçekli çayırları ve köyün iki ucundaki düz geniş ekin tarlalarını gördü. Memleketinin bu manzarasını geçtiği yollarda çok görmüştü ve onun için bu sıradan bir manzaraydı. Ama yaz başının genç beklenen sevimli güzelliği ile parlayan bu dağ sırtları, şu kırlar ona babasının evi gibi çok tanıdık, çok yakındı. O bu topraklara bakınca, nereden hangi yolu geçtiğini, hangi patikaların nereye götürdüğünü, nerede çukur, nerede ağaçlık olduğunu, tarlanın adlarını, nerede samanlık olduğunu çok iyi bir şekilde hatırladı. Ne kadar uzaklarda dolaşsa da bunları hiçbir zaman unutmayacağını anladı ve o, insanın yaşadığı topraklara geri dönüp dolaştığı yerlere tekrar ayak basmasının insan hayatında tekrarlanabilecek bir şey olduğunu düşündü.²⁶

Ömer'in bu kısa ziyaretinde göremediği tek kişi, sevdiği kız Zahide'dir. Yengesinin haber göndermesine rağmen genç kız gelememiştir. Genç askerin zihninde Zahide'yle ilgili hatıraları canlanır:

"Yine geçmişin bir değerli hatırası onun aklına geldi. Dağın eteğindeki ağaçlıklar arasında samanları biçerken Zahide'yle birbirlerini görmek için büyük bir istekle ağaçlıklar arasında dolaşıyorlardı. İlginç, onlar tek başlarına kaldıklarında birbirlerine bir şeyler belli etmemeye çalışıyorlar, birbirlerine söylemek istediklerini söyleyemeden, önemsiz şeyler hakkında konuşuyorlar, Ömer ise sonunda kendisine engel olamadan, bir anda Zahide'yi öpmeye çalıştığı anda birbirlerine küserek ayrılırlardı. O zaman onlar biri diğerinin kalbinde neler olduğunu çok iyi bilse bile birbirlerine "seviyorum" kelimesini söyleyemediler. Ama Ömer savaşa gidip mektuplaşmaya başlayınca kendiliğinden gelen cesaret ile aşklarını itiraf etmişlerdi. Onun için de "seviyorum" dediğini sadece yazdığı mektuplardan okuyarak öğrenen, ama nasıl hangi bakış, hangi ses ile bu büyümlü kelimeyi söylediğini duymayan, 'artık benimki' diye kalbiyle hisseden, ama kendisinin olduğunu kendi gözleriyle görmeden inanmayan Zahide'sini o çok görmek istiyordu. Artık gitgide uzaklaşan köyün ucuna Zahide görünmez mi diye hala bakıyor, ama yol boş, köyden acele acele gelen hiç kimse de görünmüyordu."²⁷

Ömer istasyonda arkadaşları ile buluşur. Ömer'in arkadaşları tarafından sevilen bir asker olması annesiyle babasını gururlandırır. Görev bilinci gelişmiş bir asker olarak komutan tarafından da takdir edilmektedir. Genç adam, kısa bir vedalaşmadan sonra köyden ayrılır. Ancak hatırası canlı bir şekilde yaşamaya devam etmektedir. Giderken unuttuğu sigara paketi onun sağ salim geri döneceğine dair bir işaret olarak kabul edilmiştir.²⁸ Sonraki günlerde annesi de onun döneceğini kendi kendisine mırıldanarak kesinleştirmek ister.

Hikâyedeki Genç Kadın Kahramanlar

Tanıtmaya çalıştığımız bu hikâyede kadın kahramanlardan Kamile ile Zahide, asker yolu bekleyen genç kadınlardır. Kamile, askere gönderdiği kocasını, Zahide ise sevgilisini beklemektedir. Her ikisi de becerikli, çalışkan Tatar kadınlardır. Kamile, Zahide'ye göre daha tevekkül sahibi, mevcut şartları kabullenmekte daha olgun davranabilen bir kişilik özelliği gösterirken, Zahide ise sevgilisini beklerken Kamile'ye göre daha sabırsız davranır.

Kocasını iki yıl önce savaşa giden Kamile, kızı, kayınpederi ve kayınvalidesi ile birlikte yaşamaktadır. Genç gelin, evdeki yaşlıların eli kolu gibidir. Ömer'e karşı da bir abla şefkatiyle yaklaşmakta ve onu öz kardeşi gibi görmektedir. Kamile, kayınbiraderinin ani kısa ziyaretinden sonra kocasıyla ilgili umuda kapılarak yeniden hayata sarılır:

²⁶Age, s. 39-40.

²⁷Age, s. 40.

²⁸Tatar halk inanışlarına göre, birilerinin bir yerlerde eşyasını unutmaması, o insanın tekrar geleceğinin işaretidir.

“Kamile gelinde ise Ömer’in gelip görünmesi, sönmeye başlayan umutlarını tekrar canlandırdı. İki seneden beri haber alamadığı kocası Fatih’in sağ salim olabileceğini düşünmeye başladı. Onun da böyle beklenmedik bir anda döneceğine inanmak istedi ve Kamile yattığında da kalktığına da çok sevdiği Fatih’ini nasıl karşılayacağını, nasıl hürmet edeceğini, nasıl cilvelenerek sevgi göstereceği hakkında düşünmekten kendini alamıyordu.”²⁹

Zahide, iki yıl önce savaşa gönderdiği sevgilisi Ömer’in ani ziyaretini duyduğunda koşarak genç askeri görmeğe gelir. Ancak geç kalmıştır. Acı ile olduğu yere yığılır. Hikâyenin sonlarında genç kızın duygularını okuruz:

“Onlar gidince Zahide yine biraz yürüdü, sonra yol boyundaki çimlere oturdu. O hiç kimseye öfkelenmiyor, kimseye kızmıyordu. Hatta sevdiği Ömer’i görememenin ne kadar acı verici olduğu hakkında da pek düşünmüyordu. O sadece kalbinin derinliklerinden gelen tüm teninde dolaşan deli hırsı durduramayarak azap çekiyordu. O yanındaki otları yoluyor, onları ısırıyor veya titreyen parmaklarıyla ufak ufak koparıyor, yine o hala boğazındaki düğümü yutmaktan acizdi. Yutamıyordu. Kızgınlıkla kafasını sallıyor, alt dudağını ısırıyor ama olmuyor, düğüm hala boğazında duruyordu. Sonunda o kafasını bir anda dizleri üzerine koydu ve kendini durdurmadan ince paltosundan görünen yuvarlak ve sıkı omuzlarını titrete titrete ağlamaya başladı.”³⁰

Zahide’nin duygularının anlatıldığı bu bölümde, genç kızın sevdiği adama yetişememekten dolayı hırsa ve öfkeye kapıldığı görülmektedir. Bir asker yakını olarak, yaşanan savaş süreciyle ilgili genç kızın duygularına dair bir ipucu verilmez, geleceğe dair hayalleri de hikâyede yer almaz. Genç kızın sadece o anki hislerine kısaca değinilmiştir.

Diğer Kahramanlar

Ömer’in savaştan yaralı dönen akrabası Şerifullah’a da değinmek gerekmektedir. Şerifullah önceki sene savaşta bir bacağını kaybederek köyüne dönmüştür. Bacağını kaybettiği cepheden gelen yakınına büyük bir sevgiyle karşılar:

“- Aferin, aferin! Sağ salim dönmüşsün. Sağ ol kardeşim! Bana haber bile vermiyorlar. ‘Hayır’ diyorum, kanımın döküldüğü yerlerden gelen kardeşimi yeni gelini karşılar gibi karşılamam gerekiyor. Doğru mudur? Meryem Teyze, canım, neden ağlıyorsun? Sevinç ki bu, bayram ki bu!”³¹

Ömer, askerlik disiplinini tecrübe etmiştir. Bu duygularla Meryem Teyze ile Alimcan Amca’yı bu ziyaretin emirler ölçüsünde kısa olmasının gerektiğini kabullenmeleri gerektiği konusunda telkinlerde bulunur. Neşeli tavırlar göstermesine rağmen, gerçek duygularının nasıl olduğuna dair bilgi verilmez.

Hikâyenin Teknik Kurgusu

Klasik vaka hikâyesi biçiminde düzenlenen “Bir Saatliğine” adlı hikâyede zaman, İkinci Dünya Savaşı yıllarının ortalarıdır. Eserde kişiler ve olaylar “bir saatlik” bir zaman dilimi içinde varlık gösterir. Öncesine dair bilgiler, Alimcan Amca’nın üç oğlunun teker teker savaşa gitmesinin yarattığı endişe ve özlem duyguları ile şekillenir. Gelecek ise Ömer’in, savaşın zaferle biteceğine dair umutları çerçevesinde hissettirilir. Hikâyede vaka zamanı, en zor anların yaşandığı, bu kısa ziyaretin gerçekleştiği “bir saatlik” süreyle belirtilir.

Tatar gençleri, savaşa Sovyet ordusunda katılmıştır. Eserde dikkat çeken husus, savaşın kötülüğü yerine, bu savaşın milli bir dava olarak sunulmasıdır. Öykü kişilerinden her biri, savaşın

²⁹Age, s. 45.

³⁰Age, s. 44.

³¹Age, s. 37.

acısını yaşarken, neden bu savaşta yer aldıkları konusunu sorgulamazlar. Onlar olayları olduğu gibi kabullenmiş, çaresiz insanlardır.

Köyün tasviriyle başlayan hikâyede mekân, Meryem Teyze'nin seyrettiği pencereden görülen manzarasıyla verilir:

*"Köyden iki kilometre uzaklıkta tepeler üzerinden demir yolu geçiyor. Köyün başındaki Alimcan Amca'nın evinin penceresine bakarsan tam karşısında yaşlı ihlamur ağaçları gölgesine saklanan küçük kırmızı tuğladan yapılan istasyon binası ve sarıya boyanmış kırmızı çatılı ufak evler görünüyor. İstasyondan iki tarafa uzanan birkaç sıra yollar bazen boş oluyor ama bir tane yalnız vagon sanki unutulmuş gibi hüzünlenip duruyor... Bazen o raylarda uzun vagonlardan oluşan trenler duruyor. Çoğu zaman vagonların kapıları açık oluyor. Ve oradan insanlar zıplayarak aşağıya inip oraya buraya koşturuyorlar. Bazen o vagonlar kapalı oluyor ve onlar ipe dizilmiş oyuncak vagonlar gibi görünüyorlar. Sanki onların siyah tekerlekleri çok ince, hafif, azıcık yere dokunarak yuvarlanıp gidecek gibi duruyorlar. Kara lokomotif uzaktan koşu atı gibi çok nefis ve coşkulu oluyor, cesur gibi görünüyor ve her ses çıkardığında havaya arka arkaya dizilmiş küçük beyaz bulutlar dağıtıyordu."*³²

Yaşlı kadının zamanının büyük kısmı, bu manzarayı seyrederek geçmektedir. Bu pencere önü, acılar yaşayan bir annenin çilesini çektiği noktadır. Evin içine dair ayrıntılı bir tasvire yer verilirse de orta hâlli bir köy evi olduğu hissedilir.

Hikâyenin sonlarında Ömer'in doğduğu bu topraklara belki de son defa bakışında mekân tasviri ile vatan duygusu birleştirilmiştir.

Hikâyedeki Tatar Yaşam Kültürü

Hikâyede Tatar halkının karakter özellikleri ile yaşayışlarına dair ipuçları verilmektedir. Askerlik, Tatar halkı için de kutsal bir görevdir. Tatar erkekleri savaşta kahramanlıkları ile öne çıkan ve üstleri tarafından takdir edilen yiğitlerdir. Halk ise dirençli ve tevekkül sahibidir, mütevazı hayat yaşayan ve çalışkan insanlar oldukları da ortaya konulmuştur.

Tatar halkının geleneklerine dair izler de hikâyenin satır aralarına serpiştirilmiştir. 1940'lı yıllarda bir Tatar köyünde misafirin, köyde yaşanan olağandışı bir olayın nasıl yankılandığına dair izler dikkate değer. Ömer, kısa bir zaman için köye gelmesine rağmen, köydeki çocuklar için şeker getirmeyi unutmamıştır. Meryem Teyze, oğlunun gelişinin verdiği sevinç arasında, merakla eve dolan çocukların gönlünü, onlara şeker dağıtarak hoş tutmaya çalışmaktadır.

Bu kısa ziyarette yaşlıların istasyona gidebilmesi için kolhozun³³ başkanının at göndermesi de bir çeşit saygı göstergesidir.

Misafir için hazırlanan sofraya, tüm Türklerde olduğu gibi Tatarlarda da özenilen bir durumdur. Gelen misafire evdeki imkânlar ölçüsünde sofranın donatılması gerekmektedir. Patates, kaymak, yumurta ve çay, bölge insanların en çok tükettikleri yiyeceklerdir. Bunun yanında örneğin misafirlerin ağırlandığında hamam hazırlayarak, misafirin yıkanmasının sağlanması bir saygı göstergesidir. Ayrıca evden gidenlerin bir eşyasını unuttuğunda onun sağ salım geri döneceğine dair bir inancın da bekleyenlere umut aşıladığı gözlerden kaçmaz.

³²Age, s. 27-28.

³³ Kolhoz: коллективное хозяйство - коллективное хозяйство (kollektif tarımcılık) kelimelerinin kısaltılmış halidir. Eski Sovyetler Birliği'nde tarım sektöründe örgütlenen "kollektif tarımla" uğraşan birlikler olarak tanımlanırlar.

Hikâyedeki Önemli Semboller

Hikâyede iki sembol öne çıkmıştır. Başlangıçta *tren* ayrılığı, bekleyişi ve özlemi ifade ederken, unutulmuş *sigara kutusu* ise gidenin mutlaka sağlıklı bir şekilde döneceğinin işaretidir. İnsanların duyguları, bu iki sembol üzerinden ortaya konulmaktadır.

SONUÇ

Tatar toplumu, İkinci Dünya Savaşı'nın acılarını derinden yaşamıştır. Dolayısıyla Tatar edebiyatında savaş konu alan çok sayıda edebiyat eseri bulmak mümkündür. Emirhan Yeniki, İkinci Dünya Savaşı'nı bizzat yaşamış ve savaş konu alan çok sayıda eser vermiş Tatar edebiyatçısıdır. Yeniki'nin "Bir Saatliğine" adlı hikâyesi; savaş döneminde üç oğlunu birden askere gönderen bir anne ve babanın; en küçük oğullarının bir saatliğine köye gelişini konu alır. "Bir Saatliğine", bir saatlik zaman dilimi içerisinde bu buluşmayı konu alırken; aslında bir ömrü, bir köyü, bir yaşam biçimini, bir kültürü ve bir dönemi anlatır.

KAΥNAKÇA

- АЙТМАТОВ Чингиз, **И дольше века длится день**. Издательство Кыргызстан, 1988.
- ЕНИКИ Әмирхан, **Әсәрләр**, Хикәяләр. 5 томда, 1 том, Татарстан китап нәшрияты, Казан 2000.
- ЕНИКИ Әмирхан, **Әсәрләр**, 5 томда, 4 том, Татарстан китап нәшрияты, Казан 2003.
- ЕНИКИ, Әмирхан, **Әсәрләр**, 5 томда, 5 том. Публицистик язмалар. Мәкаләләр. Татарстан китап нәшрияты, Казан 2004.
- ЗЕФИРОВ Михаил Вадимович, БАЖЕНОВ Николай Н., ДЕГТЕВ Дмитрий, **Свастика над Волгой. Люфтваффе против сталинской ПВО**. Издательство Хранитель, Москва 2007.
- ИВАНОВ А. А., "Боевые потери народов Татарстана в годы Великой Отечественной войны" **Научный Татарстан**, No:2, 2010, s. 25-34.
- МУСИН Ф. М., ХӘБИБУЛЛИНА З. Н., ЗАКИРЖАНОВ, Ә. М. **Татар әдәбияты: Әмирхан Еники**, "Мәгариф" нәшрияты, Казан 2006.
- ХАТИПОВ Ф. М., ГАЛИМУЛЛИН Ф. Г., **Әдәбият: Әмирхан Еники**, "Мәгариф" нәшрияты. Казан 2001.
- ЯХИН А. Г., НОТФУЛЛИНА Н.К. (Ed.), **Каеннар сары иде**, "Мәгариф" нәшрияты, Казан 2004.
- Жамбылская областная универсальная научная библиотека им. Ш. Уалиханова
<http://www.ounbtaraz.narod.ru/niilit/Blok/blok3.htm>, (ET: 16.11.2012).
- Национальная электронная библиотека Республики Татарстан,
<http://kitaphane.tatarstan.ru/rus/victory/writers.htm>, (ET: 17.11. 2012).